

ایذه

محمد حسن دوست (عضو هیئت علمی فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

ایذه، از شهرهای بختیاری‌نشین استان خوزستان است، که در شرق این استان، در مجاورت استان چهارمحال و بختیاری قرار دارد؛ آثار باستانی بسیاری در این شهر و حوالی آن پیدا شده، که اغلب به دوره تمدن عیلام مربوط است. ناحیه‌ای که این شهر در آن واقع است، در دوران باستان، جزئی از سرزمین آنشان، یا آنزان بوده، که به پادشاهی عیلام تعلق داشت. این سرزمین، نواحی شمال غربی فارس و مشرق خوزستان را در بر می‌گرفت؛ شهر آنشان یا آنزان را، اکنون، با ناحیه «تَلِّ مَلِیان»، در دشت بیضای استان فارس، در غرب تخت جمشید منطبق می‌دانند.

نام قدیم ایذه، مالمیر بوده است. در میان مردم بومی، شهرت دارد که ایذه، نام خود را، از طریق اینز، از آنزان عیلامی گرفته است؛ به گمان نگارنده، این وجه اشتقاق، عامیانه، و تحوّل لغت عیلامی An-za-an (< آنزان، نک: اشمیت ۲۰۱۴: ۲۸۹)، به ایذه، البته، ناممکن است.

در کتیبه بیستون (ستون سوم، سطر ۲۶)، ناحیه آنشان/ آنزان، به زبان فارسی باستان Yadā- خوانده شده است؛ اشتقاق Yadā- معلوم نیست. هرچند گرشویچ (۱۹۷۹: ۱۴۸)

کوشیده است میان *Yadā-* و لغتِ یادشدهٔ عیلامی ارتباطی پیدا کند، اما محققان همچنان دربارهٔ صحّت وجه اشتقاقِ پیشنهادیِ گرشویچ تردید دارند و به دلیل نبودِ قرائن و شواهدِ معتبر دربارهٔ اشتقاقِ این نام، سکوت اختیار کرده‌اند. صرف نظر از اشتقاقِ *Yadā-*، به گمانم، ایذه، نامِ باستانیِ *Yadā-* را در خود حفظ کرده است؛ به لحاظ واج‌شناسی تاریخی، لغتِ *Yadā-* چنانچه به زبانِ فارسی می‌رسید، می‌بایست، نخست به صورت **Yad/ *Yaδ* و سپس، به صورت **Īd/ *Īδ* تحوّل می‌یافت،^۱ لغتی که به وضوح در نام ایذه دیده می‌شود.

منابع:

- Gershevitch, I., 1979, "The Alloglottography of Old Persian", *Transactions of the Philological Society*, 77(1), pp. 114-190.
- Hansman, J., 1986, "Anshan", *Encyclopaedia Iranica*, vol 2, pp. 103-107.
- Schmitt, R., 2014, *Wörterbuch der altpersischen Königsinschriften*, Wiesbaden.

۱. مانند تحوّل لغتِ اوستاییِ *yazata-* به *yazat* در فارسی میانه، و سپس، به ایژد، در فارسی.